

HRVATSKA ANTROPONIMIJA NA POČETKU 21. STOLJEĆA

Petar Šimunović: *Hrvatska u prezimenima*. Zagreb : Golden marketing — Tehnička knjiga, 2008., 463 str.

Višedesetljetni predani znanstveni rad najistaknutijeg hrvatskog onomastičara i dijalektologa akademika Petra Šimunovića, okrunjen je 2008. godine, u povodu 75. obljetnice autorova života, objavljivanjem *Hrvatskog prezimenika I—III*.

Nastalo u suradnji s Franjom Maletićem i uredništvom izdavačke kuće Golden marketing — Tehnička knjiga, troknjižje *Hrvatski prezimenik. Pučanstvo Republike Hrvatske na početku 21. stoljeća* naše je najopsežnije leksi-kografsko djelo s onomastičkom problematikom.

U tri knjige autor obrađuje hrvatska prezimena i prezimensku problematiku, donoseći time i opsežnu sliku demografskih, rodoslovnih, migracijskih i etnografskih prilika hrvatskoga stanovništva.

Prve dvije knjige sadržavaju 114 643 prezimenske natuknice, a uza svako prezime dan je broj nositelja i broj obitelji istoga prezimena u naselju, dok treća knjiga donosi još 6654 natuknice sadržavajući službeni popis svih obitavanih naselja iz 2001. godine s pripadnim općinama, gradovima i županijama.

Uvodne studije iz prve i treće knjige *Prezimenika*, naslovljene *Hrvatska u prezimenima* i *Imena hrvatskih naselja — neispričana priča*, dopunjene popisom tisuću najučestalijih prezimena i najopsežnijom antroponomastičkom bibliografijom u nas, objavljene su u posebnome otisku, monografiji *Hrvatska u prezimenima*. Tako su autorova istraživanja i bilješke iz prethodnih monografija o prezimenima (*Naša prezimena — porijeklo, značenje, rasprostranjenost*, 1985. i *Hrvatska prezimena — podrijetlo, značenje, rasprostranjenost*, 1995.) te zapisi iz rubrike *Korijeni u prezimenima* objavljivane u časopisu *Fokus* od 1980. do 1982. godine, upotpunjeni studijom o imenima hrvatskih naselja, zaokruženi u vrijedni priručnik čiji ćemo sadržaj ovdje prikazati.

U prvome se dijelu knjige, naslovljenu *Hrvatska u prezimenima*, na 270

stranica autor dotaknuo najvažnijih pitanja i problema hrvatske antroponomastike.

Precizan uvid u prezimensku povijest sadržavaju odjeljci *Razvitak imensko-prezimenskog obrasca i zrenje prezimena* te *Razvitak imensko-prezimenske formule u Hrvata*, u kojima autor ističe da začetci prezimena u Hrvata sežu u 12. stoljeće, što je najranije od svih slavenskih naroda. Zakonski obvezatna prezimena postaju u 18. stoljeću, Jozefinskim patentom.

Među redcima knjige nalaze se i pojašnjenja razlika i procesa nastajanja hrvatskog i srpskog imenskog i prezimenskog sustava. Na hrvatski imenski sustav snažno je utjecala zapadna, katolička crkva s brojnim svetačkim imenima, dok imenske sustave pravoslavnih naroda obilježavaju starohebrejska i grčka svetačka imena. Nadalje, Srbi su sve do kraja 19. stoljeća bili bez stalnih, nepromjenljivih i nasljednih imena, i upravo su posljedice toga zauvijek odijelile ta dva sustava. U Srba su se imenskim pokratama razvijali brojni hipokoristici narodnih i svetačkih imena poput *Jáša*, *Kóča*, *Pěđa*, *Bóba*, koji su preuzimali službenu ulogu. Takva pojava u Hrvata mnogo je rjeđa a nikako nije službena, kao ni naglašena intimnost prema osobnim imenima, zbog čega se kod Srba govori o *Vuku* (Karadžiću), ali kod Hrvata o *Krleži* ili *Držiću*, a ne o *Miroslavu* ili *Marinu*.

Zašto su prezimena nastala od ženskih osobnih imena (metronimi) tek rijetka, malobrojna i mlađeg postanja, objašnjeno je u odjeljku *Prezimana od ženskih osobnih imena, prezimana žena i tzv. ženska prezimana*. Slika je to dugovjekog podređenog položaja žene u obitelji i društvu, koja se odrazila na prezimena, ne samo u Hrvata, već i u drugih naroda.

Obrađena je i problematika neustaljenih prezimena hrvatskih velikana, što je ujedno i autorova preporuka da se, u zanosu ponosnog predstavljanja tih velikana u svijetu, prevođenja njihovih djela, izradbe spomenika, pisanja monografija i organiziranja znanstvenih skupova, obrati ponekad dužna pažnja njihovu pravom imenu i prezimenu. Također se, u odjeljku *Jezik u prezimenima*, upozorava na potrebu poštivanja izvornoga prezimenskog lika, tj. prava da se prezimena (ali i toponimi) pišu u dijalekatnom obliku koji je ustaljen u puku.

Poglavlje *Oblikovanje prezimenā i onomastički sadržaji u prezimenskim strukturama* sadržava odjeljke u kojima autor rasvjetljava razloge prisutnosti prezimena sa sufiksima *-ić*, *-as* i *-ski* u hrvatskome prezimenskom fondu te povijesne i jezične procese njihova nastanka. Prezimana sa *-ić* najčešća su na Kordunu, Banovini i u Lici, sa *-as* u Dinarskome gorju, a sa *-ski* u sjevernoj Hrvatskoj. *Dvosložna hipokoristična imena i prezimana na -e i -o* naslov je odjeljka u kojemu autor takva prezimena smješta na hrvatski

jug, gdje su osobna imena i nadimci na *-e* vrlo zastupljeni. Prezimena na *-o* pripadaju velikoj skupini hrvatskih prezimena nalik na osobna imena. O takvima je riječ u odjeljcima *Patronimi na -ica*, posebno česti u Dalmaciji i Hercegovini i *Prezimana kao osobna imena*.

Prva su posvjedočena prezimena u Hrvata nadimci. Mnoga su nastala pučkom etimologijom, zatim od rodbinskih naziva, pokoja su motivirana službom, nazivima životinja, vodâ, dijelova tijela, ali i migracijskom sudbinom ljudi tijekom povijesti — činom doseljavanja među strance bili su obilježeni kao *Novaci*, a prezime *Novak*, *Novaković*, *Novinščak*, *Novotny* i slično najčešće je u Sloveniji, Poljskoj i Češkoj te u Hrvatskoj u Međimurju.

Najbrojnije hrvatsko prezime *Horvat*, koje nosi 22 225 stanovnika, najvećim je dijelom rasprostranjeno u sjevernoj Hrvatskoj. Etonimskog je postanja i nastalo je za masovnih seoba hrvatskog pučanstva u 16. stoljeću nakon turskih provala, iz Slavonije i središnje Hrvatske u Sloveniju, Ugarsku, Austriju, Slovačku i Moravsku i djelomice u Međimurje i sjevernu Hrvatsku. Većinu doseljenika nisu popisali, već su ih bilježili etnonimskim prezimenom *Horvát* u mađarskom zapisu. To je prezime s inačicama najfrekventnije upravo u nabrojanim zemljama.

O istarskim i bošnjačkomuslimanskim prezimenima riječ je u poglavlju *Nasilna preimenovanja*, a slijedi ga poglavlje *Sudbina prezimena u hrvatskoj dijaspori*. Prezimena moliških, gradišćanskih i moravskih Hrvata, Hrvata u SAD-u, u Čileu i drugim južnoameričkim zemljama, unatoč prilagodbama jezičnom i onomastičkom sustavu zemalja u koje su se nositelji uselili, čuvaju još ponegdje, makar na grobljima, vezu s korijenima i pradomovinom.

U odjeljku *Prezimana u susjednih naroda* prikazani su imensko-prezimenski sustavi u onih naroda čija su prezimena zbog povijesnih prilika i imigracijskih procesa uključena u hrvatski prezimenski sustav: talijanska, mađarska, njemačka, slovenska, srpska, vlaška, albanska i češka.

Na kraju prvoga dijela knjige nalazi se popis tisuću najučestalijih prezimena u Hrvatskoj, prema broju nositelja, a zatim i abecedni. Najfrekventnije je spomenuto prezime *Horvat*, a slijede ga *Kovačević*, *Babić*, *Marić* i *Novak*.

Drugi dio knjige, *Imena hrvatskih naselja — neispričana priča*, na 120 stranica, osim popisa naselja Republike Hrvatske, donosi i tekstove o dosad slabije proučavanu području onomastike — ojkonomiji. U Republici Hrvatskoj nalaze se 6654 službena naselja. Najgušće su razmještene po sjeverozapadnoj Hrvatskoj, a najrjeđe u gorskoj, središnjoj Hrvatskoj. Njihova imena odražavaju bogatstvo motiva koji su bili poticajem njihovu na-

stanku. Podijeljena su na ona s antroponimom u osnovi (rodovski ojkonimi), poput *Hrvatini, Mikanovci, Petrčane...*, zatim s apelativnom (ili toponimnom) osnovom, poput *Slatinci, Podgajci...*, te ona s apelativom koji iskazuje čime se dotični ljudi bave (profesionalni ojkonimi), poput *Kolesari, Svinjari...* Veliku skupinu ojkonima čine i oni s opisom i namjenom zemljopisnog reljefa na kojemu je naselje smješteno, poput *Visoko, Drage, Dugo Selo, Glina, Njivice, Vrlika* i drugi.

Na kraju knjige nalazi se bibliografija antroponomastičkih, demografskih, migracijskih i rodoslovnih jedinica s 1406 naslova, koja, osim što opsegom nadmašuje sve dosadašnje onomastičke bibliografije objavljene u nas, pruža čitatelju i korisniku praktičnu pomoć u pronalaženju bibliografskih jedinica pojedinog područja, s obzirom na to da je, pored primarnog abecednog i sekundarnog kronološkog rasporeda, svaka jedinica obilježena pripadajućim brojem koji je povezuje s tematskom skupinom kojoj po sadržaju pripada. Tematske su skupine *opća antroponimija; jezična tematika; bibliografije, rječnici, priručnici, gramatike, pravopisi; županijska podjela; migracije (seobe, kretanje stanovništva, iseljeničtvo, popisi stanovništva); antroponimija susjednih zemalja i naroda te ostalo (genealogije, povijesni izvori, književnost i drugo).*

Djela koja su prethodila ovoj knjizi, *Naša prezimena — porijeklo, značenje, rasprostranjenost*, koje je autor objavio 1985., a deset godina poslije *Hrvatska prezimena — podrijetlo, značenje, rasprostranjenost*, u stručnim su ocjenama i prikazima nazivana kapitalnima za područje hrvatske antroponomastike. Nedovoljno je, stoga, za to djelo reći da je kapitalno. Odgovor na pitanje kako ga ocijeniti na kraju, leži na početku.

U *Riječi unaprijed* osvrće se autor na svoja višegodišnja podrobna prezimenska istraživanja koja su nerijetko bivala puna zagonetki i neotkrivenih priča predaka, pri čemu je radost otkrivanja i prodiranja u vlastitu prošlost i prošlost jednog naroda, autorovim riječima *povijest njegova življenja*, bila još većom. Prepoznavši važnost pisanog svjedočanstva o vlastitom podrijetlu, autor je vrijedno i strpljivo složio taj mozaik u djelo koje ćemo najprije otvoriti i potražiti u njemu odgovore na pitanja, bilo da se želimo baviti antroponomastikom ili samo želimo pronaći trag postojanja svojega prezimena u prošlosti i sadašnjosti.

Ivana Filipović